

RAAP-NOTITIE 5973

Plangebied De Nieuwe Ark in Bergen

Gemeente Bergen

Archeologisch vooronderzoek:

een bureau- en inventariserend veldonderzoek (verken-
nende fase)

RAAP

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

550 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Parochiebestuur Petrus en Pauluskerk

Titel: Plangebied De Nieuwe Ark in Bergen, gemeente Bergen; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)

Status: eindversie

Datum: 31 juli 2017

Auteur: *drs. I.A. Schute & N.L.A. Conradi MA*

Projectcode: BEPP

Bestandsnaam: NO5973_BEPP

Projectleider: drs. I.A. Schute

Projectmedewerkers: A. Vader Msc

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4550112100

Bewaarplaats documentatie: RAAP West-Nederland

Autorisatie: drs. K. Wink

Bevoegd gezag: Gemeente Bergen

ISSN: 0925-6369

RAAP

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2017

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Administratieve gegevens	4
1 Inleiding	5
1.1 Kader	5
1.2 Ligging van het plangebied	5
1.3 Planomschrijving	5
1.4 Doel- en vraagstelling	6
1.5 Kwaliteit	6
2 Bureauonderzoek	7
2.1 Methode	7
2.2 Aardkundige situatie	7
2.3 Bewoningsgeschiedenis en archeologie	8
2.4 Bodemverstoringen	10
2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting	10
3 Veldonderzoek	12
3.1 Methode	12
3.2 Resultaten	12
3.3 Synthese	14
4 Conclusies en aanbevelingen	15
4.1 Onderzoeksvragen	15
4.2 Conclusies en aanbevelingen	16
Literatuur	17
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	18
Bijlage 1. Boorbeschrijvingen	20

Administratieve gegevens

Projectcode	BEPP	
ARCHIS-onderzoeksmelding	4550112100	
Type onderzoek	bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)	
Opdrachtgever	Parochiebestuur Petrus en Pauluskerk	
Contactpersoon	Dhr. M. Min (Min2 bouw-kunst)	
Onderzoekskader	aanvraag omgevingsvergunning	
Locatie	Plangebied De Nieuwe Ark	
	<i>Plaats</i>	Bergen
	<i>Gemeente</i>	Bergen
	<i>Provincie</i>	Noord-Holland
	<i>Oppervlakte plangebied</i>	1000 m ² (opgave opdrachtgever), 500 m ² (onze meting)
	<i>Kaartblad</i>	19A
	<i>Centrumcoördinaat</i>	108.565 / 520.313
Bevoegde gezag	Gemeente Bergen	
Contactpersoon	Adviseur: NMF Erfgoedadvies	
Onderzoekperiode	Juni en juli 2017	
Afbakening onderzoeksgebied	Tijdens het bureauonderzoek is het plangebied inclusief een zone van 500 m rondom het plangebied onderzocht. Het veldonderzoek is beperkt gebleven tot het plangebied.	

1 Inleiding

1.1 Kader

Aanleiding

In opdracht van het Parochiebestuur Petrus en Pauluskerk heeft RAAP in juni en juli 2017 een archeologisch bureauonderzoek (BO) en een Inventariserend Veldonderzoek (IVO), verkennende fase, door middel van boringen uitgevoerd in Plangebied Petrus en Pauluskerk, gemeente Bergen. De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om op deze locatie, plangebied De Nieuwe Ark, nieuwbouw te realiseren waarvoor een omgevingsvergunning nodig is.

Beleidskader

Het uitgangspunt voor dit onderzoek wordt gevormd door het wettelijk en beleidsmatig kader voor de ruimtelijke ordening en monumentenzorg. De gemeente Bergen is in dezen de bevoegde overheid die een besluit zal nemen over hoe om te gaan met de aanwezigheid van eventueel aanwezige archeologische waarden.

Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Bergen ligt het plangebied in categorie 2 (Cultuurcompagnie, 2013). Het beleid voor deze categorie schrijft voor dat er bij bodemingrepen groter dan 50 m² en dieper dan 35 cm -Mv een archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd. Deze voorschriften zijn verankerd in het bestemmingsplan NL.IMRO.0373.BPG01010corrherz-A001_0003. De omvang van de bodemingrepen bedraagt circa 500 m² en de diepte van de ingrepen bedraagt maximaal 3 m -Mv. Een archeologische onderbouwing met betrekking tot de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden is derhalve verplicht conform het vigerend gemeentelijk beleid.

1.2 Ligging van het plangebied

Het plangebied ligt aan de zuidzijde van de historische kern van Bergen (figuur 1). Op recente luchtfoto's uit Google Earth en Bing Maps is het plangebied te zien als tuin met bomen. Volgens de geraadpleegde topografische kaart en het Actueel Hoogtebestand Nederland (<http://www.ahn.nl/>) bedraagt de huidige maaiveldhoogte in het plangebied ongeveer 1,0 m + NAP.

1.3 Planomschrijving

Er gaat nieuwbouw gerealiseerd worden. Deze heeft een omvang van circa 400 m² en zal onderkelderd worden. De graafwerkzaamheden ten behoeve van de nieuwe woning reiken tot 3 m -Mv. Op deze plek heeft volgens opgave van de opdrachtgever een vijver gelegen: een kuil met glooiend talud.

1.4 Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied aan de hand van bestaande bronnen teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Het doel van het veldonderzoek is het toetsen en aanvullen van deze gespecificeerde verwachting. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens in hoofdstuk 4 een advies gegeven over de omgang met eventueel aanwezige archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten.

Onderzoeksvragen:

1. Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden zijn reeds over het plangebied bekend?
2. Hoe ziet de geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?
3. Zijn in het plangebied archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?
4. Op welke diepte bevinden zich de archeologisch interessante lagen?
5. Is de bodemopbouw in het plangebied zodanig dat archeologisch vervolgonderzoek zinvol is?
6. Welke methoden zouden bij het archeologisch vervolgonderzoek ingezet kunnen worden?
7. Op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?

1.5 Kwaliteit

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl). Voorafgaand aan het veldonderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld en ter goedkeuring aan de gemeente Bergen voorgelegd. Dit PvA is goedgekeurd (dd. 5 juli 2017).

Voor de in deze notitie genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar tabel 1.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Tijdens het bureauonderzoek wordt aan de hand van verschillende bronnen informatie verzameld om inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de (lokale) opbouw van de bodem en de sporen die de mens in het landschap heeft achtergelaten. Om een beeld te vormen over het voormalige landschap is onder andere gebruik gemaakt van verschillende geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten. Voor informatie omtrent het reliëf in en rondom het plangebied is het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) geraadpleegd (www.ahn.nl).

Om de bekende archeologische gegevens te inventariseren zijn de beleidsadvieskaart van de gemeente Bergen, de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Noord-Holland, Informatiekaart Landschap en Cultuur van de provincie Noord-Holland, de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en het Archeologisch Informatie Systeem (Archis II) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd. Er is eveneens aanvullende informatie opgevraagd via de AWN afdeling Noord-Holland Noord.

Om inzicht te krijgen in de aanwezigheid van eventuele bebouwing en/of bodemverstoringen in het plangebied zijn onder andere historisch kaartmateriaal (www.topotijdreis.nl) en het Bodemloket (www.bodemloket.nl) geraadpleegd. Voor een volledig overzicht van de geraadpleegde bronnen wordt verwezen naar de literatuurlijst achter in dit rapport.

2.2 Aardkundige situatie

Landschappelijke ontwikkeling

Landschappelijk gezien ligt het plangebied De Nieuwe Ark in een zone met een aantal (oost-west georiënteerde) hoger gelegen delen van haakwallen met daartussen de flanken daarvan (figuur 2). In geomorfologische zin betreft dit lage kustduinen met daarbij behorende laagten en vlakten (code 4L7). Rond 5000 BP zijn tussen Akersloot en Alkmaar de eerste strandwallen gevormd als gevolg van de afnemende zeespiegelstijging. Deze strandwallen liepen min of meer parallel aan de huidige kust en vormden een kustbarrière. Op deze strandwallen vond duinvorming plaats waardoor deze nog hoger werden en dus nog betere bescherming bodem tegen de zee. Alle duinen die zijn gevormd in de periode vóór 2000 BP (rond het begin van de jaartelling) worden gerekend tot de Oude Duinen.

Hoewel het zeegat in het gebied ten zuiden van Bergen zich langzaam begon te sluiten, bleef tussen Alkmaar en Bergen nog lang een opening in de kustlijn: het zeegat van Bergen. Via een geulsysteem met uitlopers in noordelijke en noordoostelijke richting (tot in West-Friesland) werd in een groot gebied klei en zand afgezet (figuur 2). Ook het gebied ten noorden van Bergen, dat

lange tijd beschermd was geweest door de noordelijke kustboog, kwam nu onder invloed van de zee. De invloed van de zee vanuit dit zeegat werd geleidelijk minder en aan de noordkant van de monding van het zeegat, ter hoogte van het huidige Bergen, ontstonden strandwallen (waarop ook weer duinvorming plaatsvond). Omdat de getijdenwerking rond het zeegat zelf echter relatief sterk was, bogen deze strandwallen af naar het oosten (landinwaarts). Dergelijke strandwallen, die min of meer haaks op de huidige kustlijn staan, worden haakwallen genoemd. Het plangebied bevindt zich op het haakwallencomplex bij Bergen (figuur 2). Volgens de AWN bevindt het plangebied zich op een 'natuurlijke hoogte', die destijds het hoogste punt van het dorpscentrum vormde. De uitbouw van de strandwallen tussen Castricum en Alkmaar in westelijke richting en de uitbouw van de haakwallen bij Bergen in zuidoostelijke richting ging door tot circa 3200 BP (= ca. 1500 voor Chr.), toen raakte de opening van het zeegat van Bergen geheel afgesloten en ontstond een gesloten kustlijn.

Vanaf circa 800 na Chr. traden in het gebied grootschalige verstuivingen van het (oude) duinlandschap op (De Jong, 1994; Westerhoff e.a., 1987). Dit leidde tot de vorming van de zogenaamde Jonge Duinen, die zich van de Oude Duinen onderscheiden door de grotere hoogte (duinen tot 50 m hoog) en een veel grilliger reliëf. Langs de binnenduintrand overstoven de Jonge Duinen het vroeg-middeleeuwse landschap (van strandwallen, oude duinen en veen), in sommige gevallen met een meters dikke laag zand.

Bodem

De bodem in het plangebied is niet gekarteerd, maar bestaat waarschijnlijk uit een beekerdgronden (DLO-Staring Centrum, 1994; code pZg21), bestaande uit leemarm en zwak lemig fijn (duin)zand. Deze gronden komen meestal voor in beekdalen en kennen een voedselrijke humuslaag. Normaliter worden deze bodems op dekzandgronden aangetroffen; in dit geval dus echter niet. Ze kennen een hoge maar fluctuerende grondwaterstand (trap II).

2.3 Bewoningsgeschiedenis en archeologie

Archeologie

Algemeen wordt verondersteld dat de vroegste bewoning op de haakwallen van Bergen mogelijk was vanaf het Laat Neolithicum, op de haakwallen van Bergen. Sporen van bewoning uit het Neolithicum en de Bronstijd zijn tot op heden echter niet aangetroffen. Wel zijn akkersporen aangetroffen die mogelijk al uit het Neolithicum of de Bronstijd dateren. Ten oosten van Bergen is in de top van de haakwal tijdens een archeologisch booronderzoek een vegetatiehorizont (en mogelijke cultuurlaag) aangetroffen. Deze laag wordt gevormd door een grijze tot donkergrijze humeuze zandlaag en is aangetroffen op een diepte van circa 70 tot 120 cm -NAP (Soonius, 1998).

Sporen van bewoning uit de Vroege en Midden IJzertijd zijn eveneens nog niet aangetoond. Uit de Late IJzertijd en Vroeg Romeinse tijd zijn wel aanwijzingen voor bewoning in de omgeving van het plangebied. Bij ontzandingen op de uiterste punt van de haakwal aan de Oosterdijk zijn

namelijk in 1962 enkele tientallen handgevormde inheems Romeinse potten geborgen, mogelijk de resten van een grafveld. Ten noorden van Bergen zijn mogelijk sporen van bewoning uit de Romeinse tijd op het veen aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnummer 8906). Tenslotte is in het plangebied zelf een Romeinse munt gevonden (zie hieronder).

De oudste middeleeuwse akkercomplexen in de omgeving van het plangebied worden met de term 'geest' aangeduid. Geesten werden aangelegd in de hoger gelegen delen van het landschap, op de strandwal en de oude duinen. De Zanegeest ten oosten van het plangebied is als een zogenoemde ovale geest nog zeer duidelijk herkenbaar. Tot in de 10e eeuw bleef de landbouw in de omgeving van het plangebied beperkt tot de ontginningen op de hoger gelegen strand- of haakwal met oude duinen.

Historische informatie

Volgens de AWN zijn in de (omgeving van) het plangebied geen vondsten gedaan en is deze locatie onbebouwd gebleven tot aan de bouw van de eerste kerk in 1810.¹ Ook de straat waaraan de kerk ligt is niet zeer oud; de zogenaamde 'Grote Dorpsstraat' vanaf de Hoflaan tot aan de Hoopweg, is duidelijk aangelegd, vermoedelijk omstreeks 1770. Wel is de westgrens, juist waar het nieuwe complex is gepland, nederzettingsgeografisch interessant. Die grens loopt langs een weggetje in het verlengde van de huidige Kerkstraat, dat zich voortzette naar het pleintje bij Ruïnelaan 11 en zo door naar het Spaanschepad. Dit weggetje is verdwenen door de bouw in 1846-47 van de dorpschool op de plaats van het huidige gebouw Bergerac (een voormalige garage). Ruïnelaan 11 is vermoedelijk gebouwd in twee fasen; het grote, boerderij-achtige gedeelte is van omstreeks 1780 en gebouwd als 'barak' en levensmiddelenmagazijn. Het geveltje zal iets ouder zijn, maar is bouwhistorisch nooit onderzocht. Dit complex was lange tijd in gebruik als smederij. De bebouwing langs de Molenstraat, aan de zuidzijde van het kerkterrein, is 19de- en 20ste-eeuws. De dorpskorenmolen stond aan het eind van deze straat, achter de grote stolp waarin nu een tandartsenpraktijk zit. Daarvan is niets bewaard gebleven, hij is in de jaren 1830 gesloopt. Genoemde bebouwing ligt net buiten het plangebied.

Bestudering van historisch kaartmateriaal leverde nog meer informatie op. De kaart uit 1681 is te grofschalig om het plangebied goed op te kunnen projecteren (Sijmons & van Eeghen, 1990). Op de kaart zijn landgoed Kranenburgh, de kerk (de protestantse Ruïnekerk ten noordwesten van het plangebied) en een paar huizen zichtbaar. De kaart uit 1745 is de eerste waarop het plangebied geprojecteerd kan worden. Daarop is te zien dat de zone tussen de huidige Dorpsstraat en Molenstraat bebouwd is (Canaletto, 1980). Het is echter niet mogelijk met zekerheid te zeggen of het plangebied nu wel of niet bebouwd was. Op latere kaarten, vanaf 1815 (bron: www.topotijdreis.nl) is te zien dat het plangebied tussen een paar gebouwen ligt. Op de topografische kaart van 1894 lijkt een klein slootje of stroompje het gebied van zuid naar noord te doorkruisen. Op nog latere kaarten (vanaf 1909) is een groenstrook zichtbaar. In feite is dit precies de lijn van het door de AWN hierboven genoemde weggetje dat in het verlengde van de Kerkstraat gelopen zou hebben.

¹ Met dank aan Jaap van Rossum en Frits David Zeiler, AWN afdeling Noord-Holland Noord.

Raadpleging van de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie leverde geen extra informatie op (<https://maps.noord-holland.nl>). Ook de Indicatieve Kaart Militair Erfgoed en de molendataba- se leverden geen nieuwe gegevens op (www.ikme.nl; www.molendatabase.org). Het toponiem 'Molenstraat' verwijst naar dus naar de al eerder genoemde molen ten oosten van het plangebied.

De AWN gaf wel nog aan dat er wel rekening gehouden dient te worden met overblijfselen van de korte maar hevige gevechten van 19 september 1799. Dit betreft de Slag bij Bergen tussen de Bataafse Republiek en de Fransen tegen de Russen en de Engelsen. De Slag werd door de eersten gewonnen, overigens ten koste van zware verliezen. Hoewel onzeker kunnen hiervan sporen worden teruggevonden zoals musketkogels en uitrustingsstukken.

Bekende archeologische resten

De historische kern van Bergen, waar het plangebied deel van uitmaakt, staat als 'terrein van hoge archeologische waarde' op de Archeologische Monumentenkaart (www.archeologieinnederland.nl; monumentnummer 13871).

In ARCHIS is een vindplaats geregistreerd uit het plangebied zelf. Het betreft een metaaldetectorvondst zie in 1989 door een particulier is gemeld: een messing Sestertius uit de Midden Romeinse tijd B, 3^e eeuw na Chr (ARCHIS-zaakwaarnemingsnummer 2821143100). De munt werd aangetroffen 'in een bouwput 50 cm -Mv'. De gegeven locatie betreft de rand van de mogelijk toen gegraven vijver (zie § 2.4 en figuur 3).

Over deze vijver stelt de AWN: 'Rechts van de kerk en pastorie is een laagte, waar zich vroeger een vijver bevond. Die is na jarenlange verwaarlozing gedempt. Misschien ook wel omdat hij de bijnaam 'poel des verderfs' had gekregen.'

2.4 Bodemverstoringen

Er zijn geen verstoringen van het plangebied bekend (raadpleging o.a. www.bodemloket.nl). De opdrachtgever had aangegeven dat op de plek van de beoogde nieuwbouw een vijver lag; dit wordt door de historische kaarten niet bevestigd, hoewel de kaart van 1894 een slotje toont (zie hierboven). Op het Actueel Hoogtebestand Nederland echter (AHN; www.ahn.nl), is echter een kuil van ongeveer 1 m diepte en 20 m doorsnede zichtbaar (figuur 3). Het lijkt erop dat dit een overblijfsel is van genoemde vijver. Deze is mogelijk eind jaren '80 van de vorige eeuw gegraven (zie § 2.3).

2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de landschappelijke ontwikkeling en de bekende archeologische en historisch-geografische waarden is ten aanzien van het plangebied een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld.

Voor de hogere delen van de haakwallen geldt een hoge archeologische verwachting voor de aanwezigheid van vindplaatsen uit het Laat Neolithicum en een middelhoge verwachting voor resten uit de IJzertijd/Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Voor de flanken geldt een middelhoge

verwachting voor archeologische resten vanaf het Laat Neolithicum t/m de Romeinse tijd en een lage archeologische verwachting voor de Middeleeuwen. Het is niet bekend op het plangebied zich op een flank of top van de haakwal bevindt.

Archeologische resten vanaf het Laat Neolithicum kunnen aanwezig zijn in de top van de haakwal- of duinafzettingen (oud duinzand). Het haakwalzand dan wel oude duinzand wordt vanaf het maaiveld verwacht. Het kan gaan om vindplaatsen uit het Laat Neolithicum/Bronstijd met een oppervlakte tussen circa 200 en 1.000 m². Deze worden (indien niet opgenomen in latere akkerlagen of bouwvoor) gekenmerkt door een vondstlaag of vegetatieniveau, waarin houtskool, aardewerk, vuursteen en natuursteen kunnen voorkomen. Ook kunnen (mossel)schelpen of (bewerkt) hout voorkomen. Op de vindplaatsen kunnen huisplaatsen en/of losse boerderijen voorkomen, maar ook resten van offerplaatsen, begravingen/grafvelden of sporen van incidenteel of agrarische gebruik van het plangebied zoals percelering en eergetouwsporen.

Vindplaatsen uit de IJzertijd en Romeinse tijd kunnen eveneens aanwezig zijn in de top van de haakwalafzettingen. Het gaat ten aanzien van deze perioden om nederzettingen met een oppervlakte van circa 500 tot 2.000 m², die worden gekenmerkt door een vondstspreading van met name aardewerk. Het zal voornamelijk gaan om losse huisplaatsen/boerderijen of een verzameling van enkele boerderijen/huisplaatsen bij elkaar. Binnen de vindplaatsen kan, naast aardewerk, ook hout(skool), natuursteen en metaal voorkomen. Mogelijk kunnen ook sporen van agrarisch gebruik van de locatie, zoals greppelsystemen en sporen van percelering, of van grafvelden aanwezig zijn. Deze sporen zijn echter met een booronderzoek niet of nauwelijks op te sporen. Op grond van de historische kaarten worden in het plangebied geen overblijfselen (funderingen) van gebouwen uit de vroege Nieuwe tijd (periode 16e-18e eeuw) in het plangebied verwacht, hoewel hier vroeger het verlengde van de Kerkstraat gelopen moet hebben en daarmee samenhangende sporen verwacht kunnen worden, hoewel hier geen 'harde' aanwijzingen voor zijn (de in het bureauonderzoek genoemde gebouwen liggen net buiten het plangebied). Eventueel kunnen sporen van de Slag van Bergen uit 1799 worden verwacht (munitie, uitrustingsstukken). Wel is mogelijk dat het graven van de vijver ('De Poel des Verderfs') het gebied ernstig verstoord heeft.

Om het verwachtingsmodel te toetsen en aan te vullen is een verkennend veldonderzoek door middel van boringen uitgevoerd.

3 Veldonderzoek

3.1 Methode

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) bestond uit een booronderzoek verkennde fase. Het doel van het veldonderzoek door middel van boringen is om de in het bureauonderzoek opgestelde specifieke archeologische verwachting te toetsen en waar nodig aan te passen. Tijdens het veldonderzoek wordt vastgesteld waar en waardoor de bodemopbouw verstoord is geraakt en waar niet. Daarnaast wordt vastgesteld of het bodemprofiel en eventuele archeologische indicatoren aanleiding geven te veronderstellen dat archeologische resten aanwezig zijn in het plangebied. In het plangebied zijn 6 boringen verricht; deze zijn zo verspreid mogelijk over het plangebied geplaatst.

Er is geboord tot maximaal 3,5 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm. De boringen zijn lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) digitaal beschreven in het boorbeschrijvingsstelsel van RAAP (Deborah 2; Bijlage 1). Alle boringen zijn ingemeten met behulp van de RTK-GPS (x-, y- en z-waarden). Aangezien de GPS niet overal een goed bereik had zijn de hoogtes gecontroleerd en bijgesteld aan de hand van het AHN. Het opgeboorde materiaal is in het veld door middel van verbrokkeling en versnijding gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Er zijn geen monsters genomen.

3.2 Resultaten

Veldwaarnemingen

De voormalige vijver is in het plangebied nog zeer goed te herkennen. Het hoogteverschil is lokaal zelfs 1,4 meter (vergelijk het maaiveld ter hoogte van boring 2 en 5). Verspreid in het plangebied staat enkele grote struikpartijen.

Boring 5 is naar het oosten verplaatst nadat de boring twee keer stuitte op (waarschijnlijk los) puin.

Ook boring 2 is gestuit op puin. Deze boring was ongeveer in het midden van de voormalige vijver geplaatst om de verstoring van deze vijver in kaart te brengen. Het dempmateriaal voor de vijver bestond onder andere uit veel puin. Het plangebied is in stroken onderzocht met een metaaldetector vanwege de verwachting op resten van de slag van Bergen. Hierbij zijn een aantal recente spijkers aangetroffen. Ook bleek uit de hiervoor gegraven kuiltjes dat er veel (grote) fragmenten bouwpuin aanwezig zijn in het gehele plangebied. Mogelijk hangt dit puin samen met de opvulling van de vijver. Van dit materiaal is vanwege de aard ervan niets verzameld.

Boring 6 is tenslotte geplaatst als controleboring om te onderzoeken of de humeuze laag die aangetroffen was in boring 3 en 4 ook buiten het plangebied doorloopt. Dit bleek niet het geval.

Bodemopbouw

Tijdens het veldonderzoek is direct vanaf maaiveld in alle boringen een ophogings-/ verstoord pakket aangetroffen met een dikte variërend van 0,9 tot 1,7 m (0,7 m +NAP - 0,1 m -NAP). Dit pakket betreft ook de demping van de vijver en betreft in dit geval niet zozeer ophoging van het terrein, maar opvulling van de eerder afgegraven vijver. Het pakket varieert sterk en bestaat uit (bruin)grijs tot geelgrijs, zwak siltig zand, al dan niet met zand- en/ of humusbrokken en een spoor hout of wortelresten.

Haakwallen

Naar beneden toe gaat dit verstoord pakket in alle boringen (m.u.v. boring 2) over naar geelgrijs, matig fijn, zwak siltig, kalkloos zand, al dan niet met humusvlekken. Ook zit er in de boringen 3, 4 en 5 een gelaagdheid in het zand. De laagjes zijn genoteerd als zandlaagjes in de boorbeschrijvingen. De afwijking zat in de kleur, de laagjes (van enkele millimeters) waren iets donkerder. Deze gelaagdheid kan veroorzaakt zijn doordat er lokaal een grotere mariene invloed was van het zeegat van Bergen. Deze afzettingen zijn geïnterpreteerd als haakwallen, behorend tot de Formatie van Naaldwijk en de top van deze afzettingen bevindt zich tussen de 0,9 - 1,7 m -Mv (0,7 +NAP - 0,1 m -NAP).

Verder naar beneden toe is in de boringen 3 en 4 een humeus traject aanwezig in het haakwalzand. De top van deze laag bevindt zich op een diepte van 2,6 - 2,85 (0,9 - 1,3 m -NAP) en het traject heeft een dikte van in ieder geval 65 cm. In eerste instantie werd gedacht aan een vegetatiehorizont. Het humeuze traject is aanwezig *in* de haakwal in plaats van in de top van de haakwal. Dergelijke niveau's zijn in de omgeving niet gekoppeld aan bewoning. Gezien de dikte van de laag is ook een vegetatiehorizont niet aannemelijk. Het niveau is vermoedelijk gerelateerd aan de stand van het grondwater. Mogelijk heeft het huidige grondwatervniveau de waarneming beïnvloed en leek het zand daardoor donkerder/ humeuzer.

In de top van het haakwalzand is geen bodemvorming waargenomen. Vanwege de aanleg van de voormalige vijver en de watergang is de oorspronkelijke top van de haakwal in ieder geval verstoord en vermoedelijk zelfs volledig verdwenen.

Archeologische indicatoren

Tijdens het veldonderzoek zijn in alle boringen archeologische indicatoren aangetroffen. Het betreft fragmenten bouwpuin, kachelslik, glas en kleine fragmentjes keramiek (industriële wit), alleen aangetroffen in het ophogings-/ verstoord pakket. Omdat deze fragmenten zijn waargenomen in de geroerde bovengrond, waarin zich ook veel recent materiaal bevindt, vormen deze indicatoren geen aanleiding om de aanwezigheid van een archeologische vindplaats in het plangebied te vermoeden. Geen van de fragmenten is verzameld.

Twee pogingen van boring 5 zijn gestuit op puin op een diepte van circa 30 cm -Mv. De aard van het puin is onbekend maar geeft een losse indruk. Hoewel er aan het maaiveld geen

aanwijzingen voor zijn waargenomen, is het mogelijk dat dit puin samenhangt met de ligging van de oude Kerkstraat of de watergang die aanwezig was aan de westzijde van het plangebied. Het puin kan in het laatstgenoemde geval samenhangen met een eventuele opvulling van deze waterpartij. Het is echter aannemelijker dat het los puin betreft dat recent in het plangebied terecht is gekomen, bijvoorbeeld ten behoeve van het dempen van de vijver. Navraag bij mensen uit Bergen heeft aangegeven dat de vijver mogelijk pas in de jaren '90 gedempt is.

3.3 Synthese

Zoals verwacht is het plangebied gelegen op een haakwal. De (deels) gedempte vijver is als een grote depressie zichtbaar in het plangebied.

Voor de hogere delen van de haakwallen gold een hoge archeologische verwachting voor de aanwezigheid van vindplaatsen uit het Laat Neolithicum en een middelhoge verwachting voor resten uit de IJzertijd/Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Resten zouden dan in de top van het haakwalzand dan wel oud duinzand aanwezig kunnen zijn.

Met het booronderzoek zijn geen aanwijzingen aangetroffen voor eventuele bewoning van de top van de haakwal. Er is geen duinzand aangetroffen in het plangebied en de oorspronkelijke top van de haakwal - het potentieel archeologisch niveau - is in alle boringen verstoord dan wel verdwenen. De archeologische verwachting voor bovengenoemde perioden kan worden bijgesteld naar laag.

Op grond van de historische kaarten werden in het plangebied geen overblijfselen (funderingen) van gebouwen uit de vroege Nieuwe tijd (periode 16e-18e eeuw) in het plangebied verwacht, hoewel hier vroeger het verlengde van de Kerkstraat gelopen moet hebben en daarmee samenhangende sporen verwacht kunnen worden. Met het booronderzoek is boring 5 op twee locaties dicht naast elkaar gestuit op puin in de ondergrond. Een derde poging (1 meter naar het oosten) kon wel diep doorgezet worden. Het aangetroffen puin kan samenhangen met de voormalige Kerkstraat. Later is hier echter een perceleringsgreppel/ watergangetje geweest. De kans dat er nog intacte infrastructurele resten van de weg aanwezig zijn in de ondergrond, is dan ook klein en het aangetroffen puin betreft vermoedelijk de demping van de watergang. In de overige boringen zijn geen aanwijzingen voor deze weg dan wel eventuele bebouwing langs de weg aangetroffen. Mogelijk kan wel de te verwachten perceleringsgreppel/ sloot/ watergang in de uiterste zuidwesthoek van het plangebied aanwezig zijn. Deze watergang is afgebeeld op kaartmateriaal vanaf het einde van de 19^e eeuw en bevindt zich slechts voor een klein deel in het te ontgraven plangebied. Ten westen van de geplande ingrepen staat (te behouden) bebouwing. Archeologisch vervolgonderzoek gericht op deze watergang wordt echter niet zinvol geacht.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Onderzoeksvragen

1. *Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden zijn reeds over het plangebied bekend?*

In het plangebied zelf is een Romeinse munt aangetroffen. In de wijdere omgeving zijn sporen van bewoning uit de Late IJzertijd en de Romeinse tijd aangetroffen.

2. *Hoe ziet de geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?*

Het plangebied is gelegen op een haakwal. Door de ligging in de historische kern van Bergen en de graafwerkzaamheden voor de vijver is de bodem verstoord tot een diepte variërend van 0,9 tot 1,7 m (0,7 m +NAP - 0,1 m -NAP).

3. *Zijn in het plangebied archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?*

Nee, er zijn geen archeologisch relevante eenheden aangetroffen in het plangebied. De oorspronkelijke top van de haakwal is niet meer (intact) aanwezig. Van een potentieel archeologisch niveau in het plangebied is dan ook geen sprake meer.

4. *Op welke diepte bevinden zich de archeologisch interessante lagen?*

Niet van toepassing.

5. *Is de bodemopbouw in het plangebied zodanig dat archeologisch vervolgonderzoek zinvol is?*

Nee.

6. *Welke methoden zouden bij het archeologisch vervolgonderzoek ingezet kunnen worden?*

Niet van toepassing.

7. *Op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?*

Vanwege het ontbreken van een potentieel archeologisch niveau gelden vanuit de archeologie geen beperkingen ten aanzien van de voorgenomen graafwerkzaamheden. Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

4.2 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen (paragraaf 1.3) kan worden geconcludeerd dat bij de realisering van de plannen vermoedelijk geen archeologische resten zullen worden verstoord. Wel is in de zuidwestelijke hoek van het plangebied mogelijk een deel van een gedempte perceleringsgreppel daterend uit het einde van de 19^e eeuw aanwezig. Deze watergang is afgebeeld op kaartmateriaal vanaf het einde van de 19^e eeuw en bevindt zich slechts voor een klein deel in het te ontgraven plangebied. Ten westen van de geplande ingrepen staat (te behouden) bebouwing. Archeologisch vervolgonderzoek hiernaar wordt niet zinvol geacht.

Zoals op basis van het bureauonderzoek reeds verwacht werd, is het plangebied gelegen op een haakwal. Voor de hogere delen van de haakwallen gold een hoge archeologische verwachting voor de aanwezigheid van vindplaatsen uit het Laat Neolithicum en een middelhoge verwachting voor resten uit de IJzertijd/Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Resten zouden dan in de top van het haakwalzand dan wel oud duinzand aanwezig kunnen zijn.

Met het booronderzoek zijn geen aanwijzingen aangetroffen voor eventuele bewoning van de top van de haakwal. Er is geen duinzand aangetroffen in het plangebied en de oorspronkelijke top van de haakwal is verdwenen. De archeologische verwachting voor bovengenoemde perioden kan worden bijgesteld naar laag.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt in het plangebied in het kader van de voorgenomen bodemingrepen geen vervolgstap uit het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) noodzakelijk geacht. Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Dit advies is overgenomen door de bevoegde overheid, in dezen de gemeente Bergen, geadviseerd door NMF Erfgoedadvies (mail dd. 27 juli 2017).

Literatuur

- Canaletto**, 1980. *Kaartboek Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland 1745*. Uitgeversmaatschappij Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Cultuurcompagnie Noord-Holland**, 2013. *Beleidsnotitie Archeologie Gemeente Bergen-NH*. Cultuurcompagnie Noord-Holland, Alkmaar.
- DLO-Staring Centrum**, 1994. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1 : 50 000. Blad 19 West Alkmaar*. DLO-Staring Centrum, Wageningen.
- Jong, J. de**, 1994. De Duinen. In: M. Rappol & C.M. Soonius (red.); *In de Bodem van Noord-Holland*. Lingua Terra, Amsterdam.
- Molenaar, S., C.M. Soonius & D. Bekius**, 2009. Noord-Holland Laagland: de archeologie en het landschap in 7 lagen. *RAAP-rapport 1838*. Weesp.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Soonius, C.M.**, 1998. Provincie Noord-Holland; PWN waterleiding Bergen-Limmen: archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 266*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Sijmons, A.H. & I.H. van Eeghen**, 1990. *Jacob Aertsz. Colom's Kaart van Holland 1681*. Uitgeversmaatschappij Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Westerhoff, W.E., E.F.J. de Mulder & W. de Gans**, 1987. Toelichting bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000, blad Alkmaar west (19W) en blad Alkmaar oost (19O). Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** Ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Paleogeografische ontwikkeling van de omgeving van het plangebied (naar Molenaar e.a., 2009).
- Figuur 3.** Ligging van het plangebied (rode cirkel), geprojecteerd op het AHN; de vindplaats van een Romeinse munt is aangegeven in geel.
- Figuur 4.** Plangebied geprojecteerd op een historische kaart uit 1884.
- Figuur 5.** Plangebied geprojecteerd op een historische kaart van 1900.
- Figuur 6.** Boorpuntenkaart.
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.
- Bijlage 1.** Boorbeschrijvingen.

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd			
Nieuwe tijd	C	1945	
	B	1850	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat B	1500	
	Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050
		C: Karolingische tijd	900
		B: Merovingische tijd	725
		A: Volksverhuizingstijd	525
Romeinse tijd	Laat	450	
	Midden	270	
	Vroeg	70 na Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	15 voor Chr.
		Midden	250
		Vroeg	500
	Bronstijd	Laat	800
		Midden	1100
		Vroeg	1800
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2000
		Midden	2850
		Vroeg	4200
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	4900/5300
		Midden	6450
		Vroeg	8640
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	9700
		Jong B	12.500
		Jong A	16.000
		Midden	35.000
		Oud	250.000

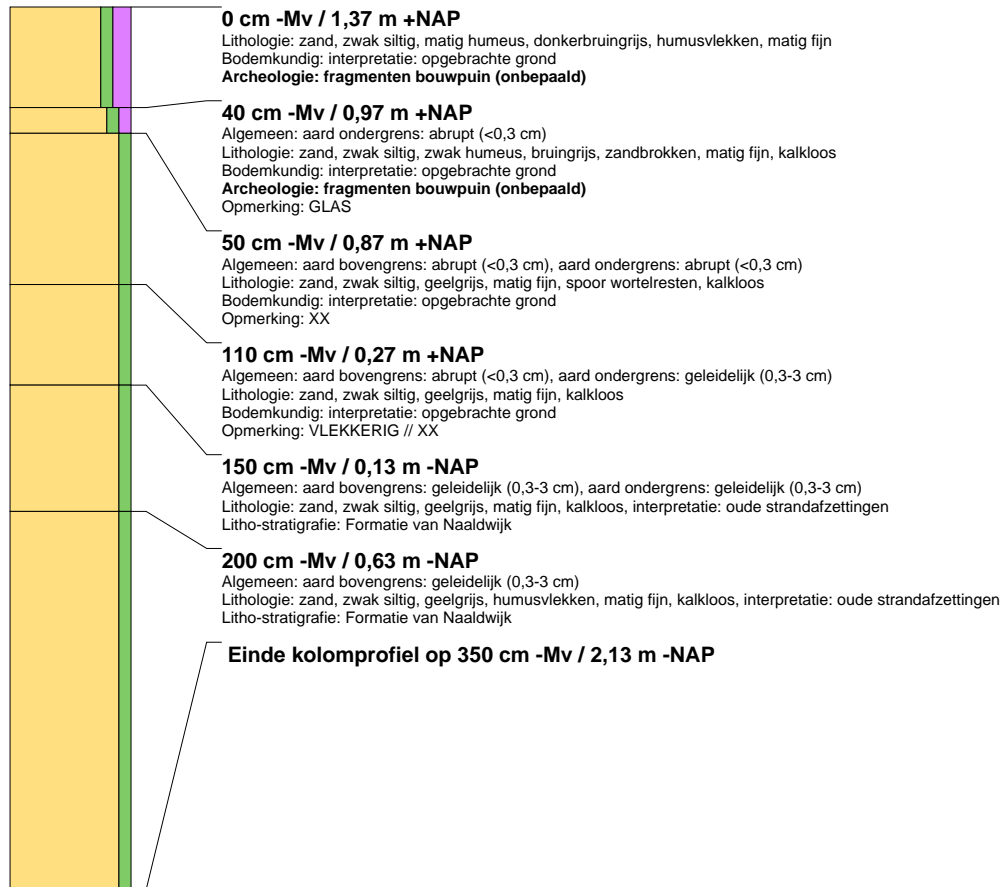
tabel1_standaard_Archeologisch_RAAP_2014

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen

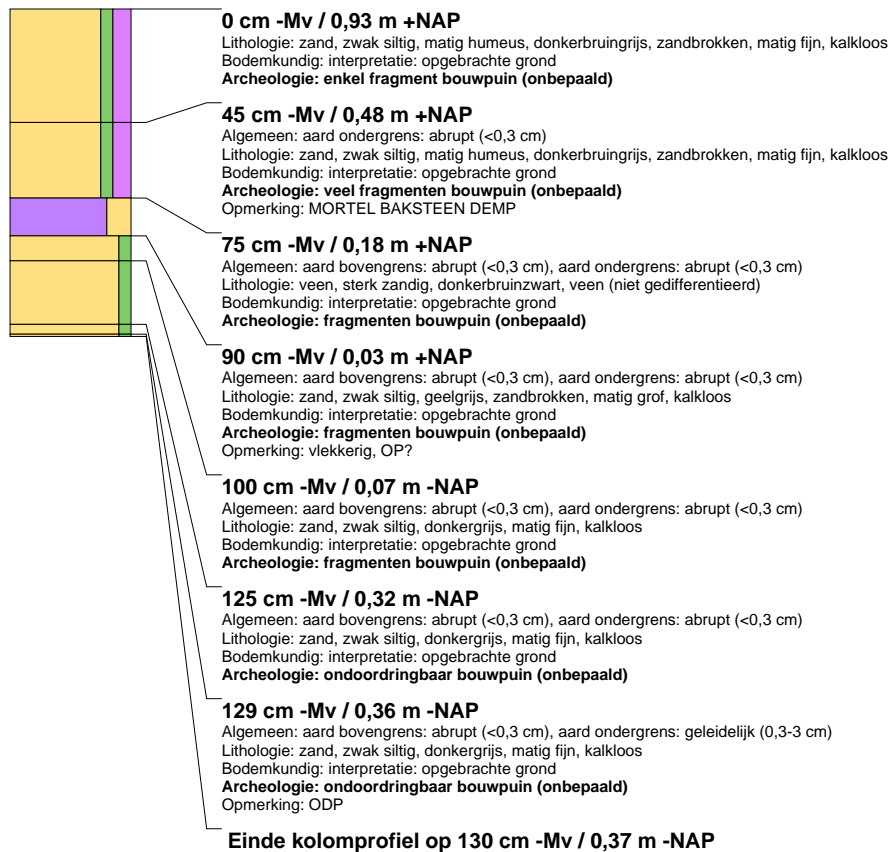
kolomprofiel: BEPP-1

beschrijver: NC/AV, datum: 4-7-2017, X: 108.569,41, Y: 520.320,76, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 19A, hoogte: 1,37, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Holland, gemeente: Bergen (NH), plaatsnaam: BERGEN, opdrachtgever: PETRUS EN PAULUSKERK, uitvoerder: RAAP West, opmerking: Niet fixed

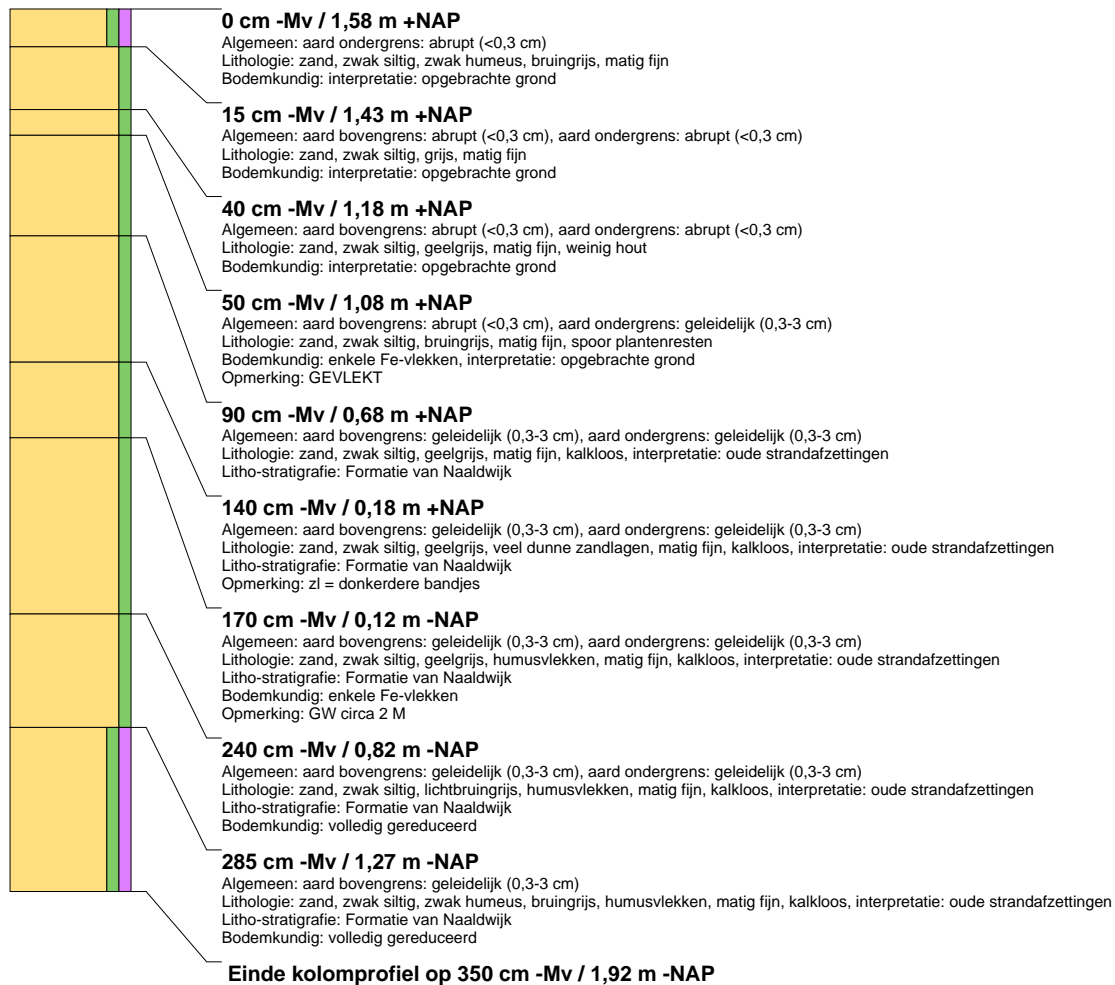
kolomprofiel: BEPP-2

beschrijver: NC/AV, datum: 4-7-2017, X: 108.573.60, Y: 520.310.71, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 19A, hoogte: 0,93, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Holland, gemeente: Bergen (NH), plaatsnaam: BERGEN, opdrachtgever: PETRUS EN PAULUSKERK, uitvoerder: RAAP West, opmerking: 2X ODP OP 40, MIDDEN IN DE POEL

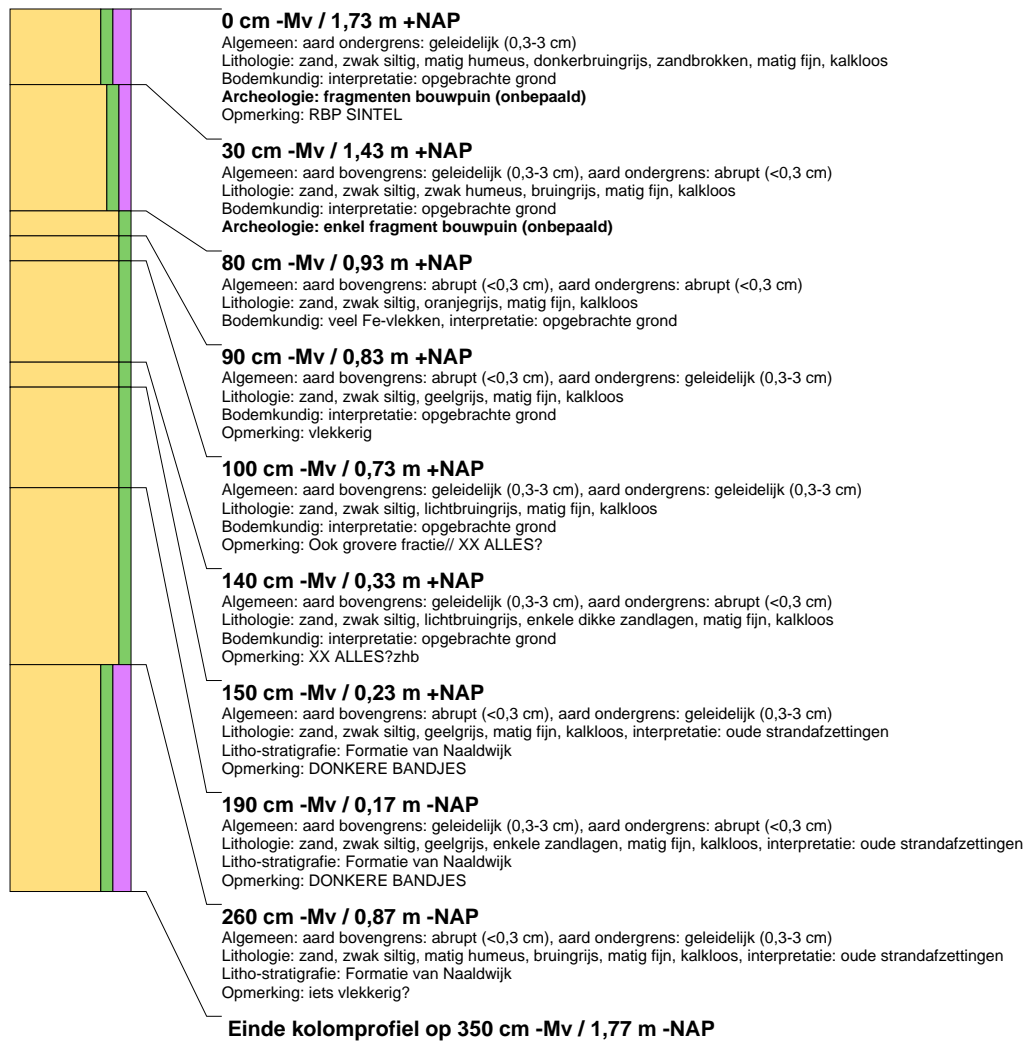
kolomprofiel: BEPP-3

beschrijver: NC/AV, datum: 4-7-2017, X: 108.561,39, Y: 520.310,78, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 19A, hoogte: 1,58, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Holland, gemeente: Bergen (NH), plaatsnaam: BERGEN, opdrachtgever: PETRUS EN PAULUSKERK, uitvoerder: RAAP West

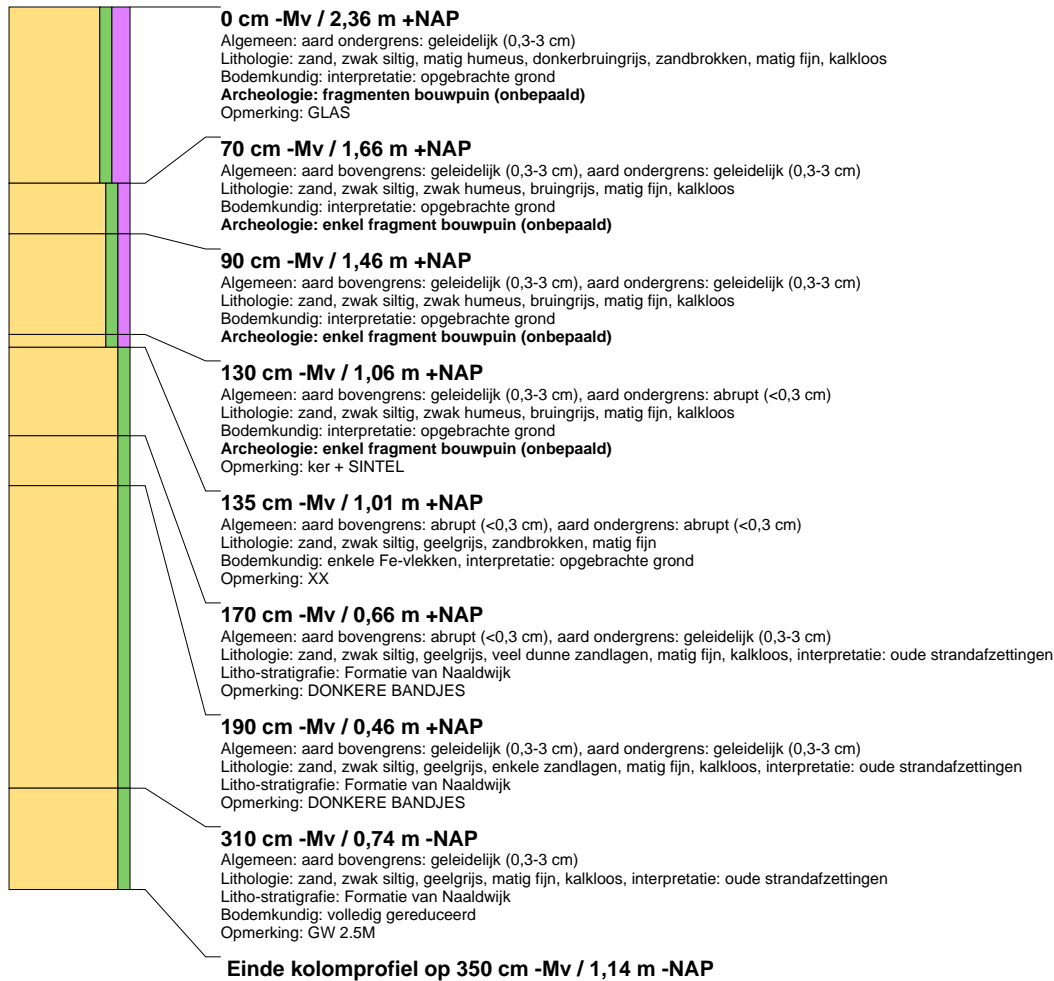
kolomprofiel: BEPP-4

beschrijver: NC/AV, datum: 4-7-2017, X: 108.570,10, Y: 520.303,12, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 19A, hoogte: 1,73, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Holland, gemeente: Bergen (NH), plaatsnaam: BERGEN, opdrachtgever: PETRUS EN PAULUSKERK, uitvoerder: RAAP West

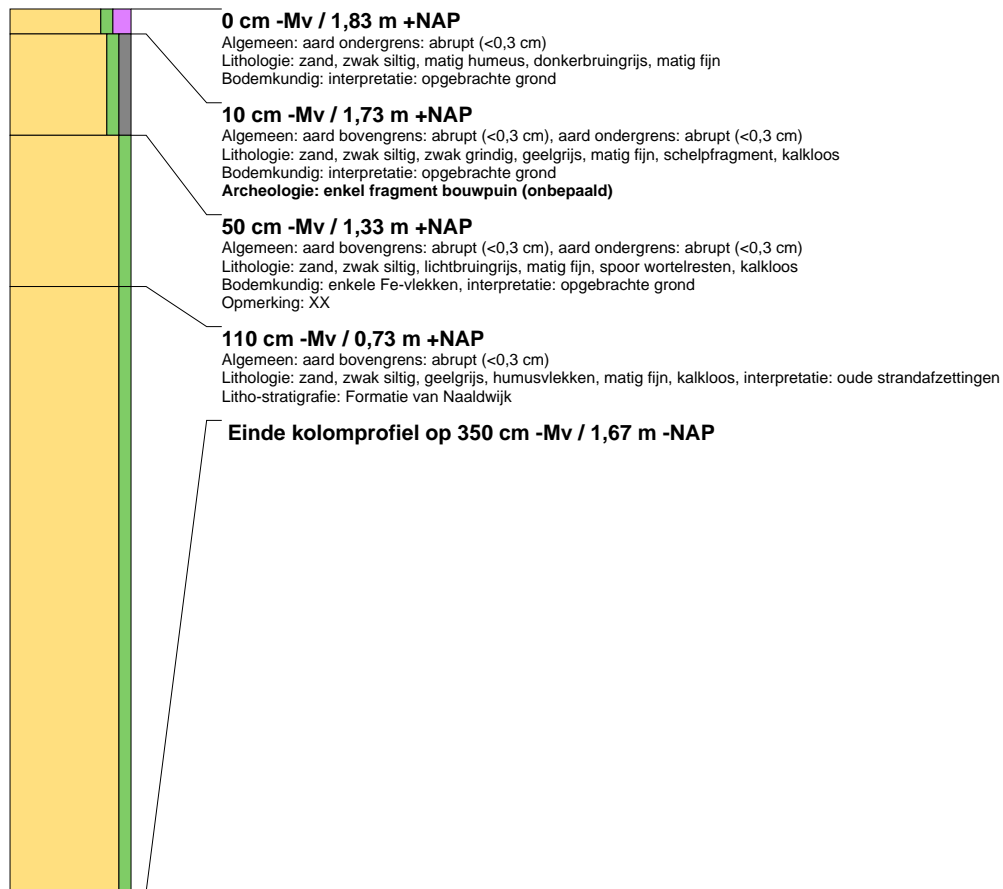
kolomprofiel: BEPP-5

beschrijver: NC/AV, datum: 4-7-2017, X: 108.554.51, Y: 520.300.26, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 19A, hoogte: 2,36, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Holland, gemeente: Bergen (NH), plaatsnaam: BERGEN, opdrachtgever: PETRUS EN PAULUSKERK, uitvoerder: RAAP West, opmerking: 2 pogingen odp op circa 30 cm -Mv

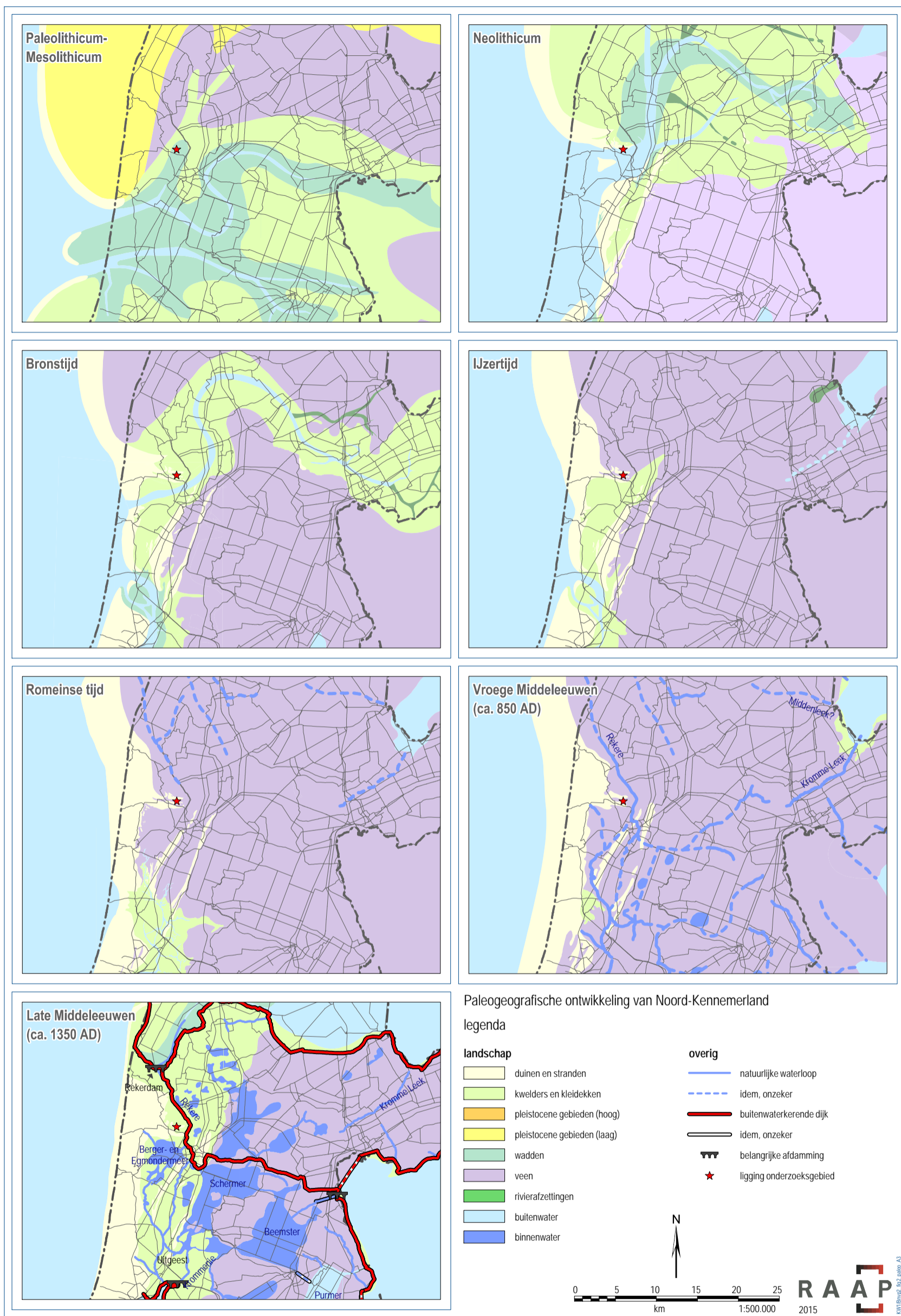
kolomprofiel: BEPP-6

beschrijver: NC/AV, datum: 4-7-2017, X: 108.583,02, Y: 520.313,56, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 19A, hoogte: 1,83, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: goed, provincie: Noord-Holland, gemeente: Bergen (NH), plaatsnaam: BERGEN, opdrachtgever: PETRUS EN PAULUSKERK, uitvoerder: RAAP West

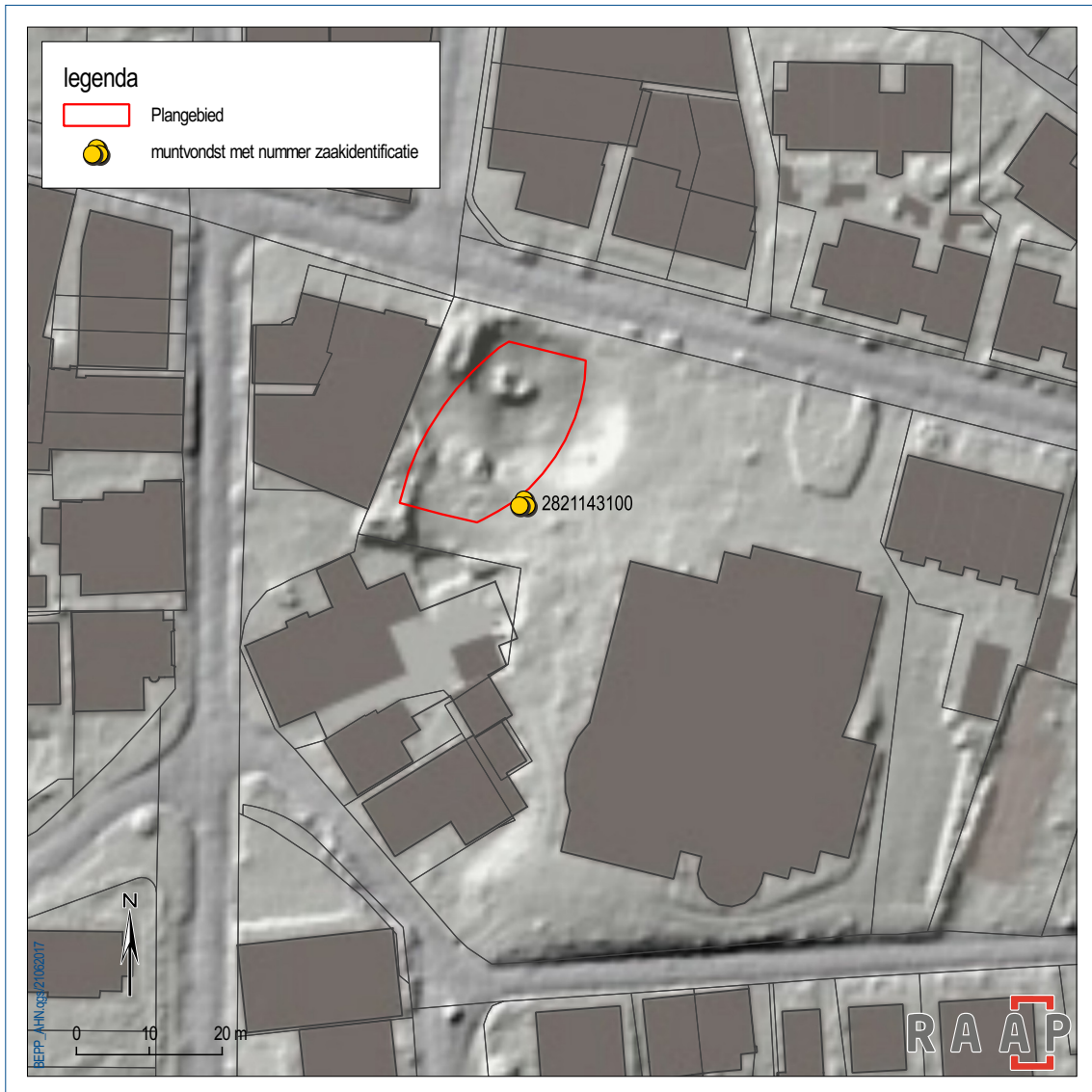

Figuur 1. Ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Paleogeografische ontwikkeling van de omgeving van het plangebied (naar Molenaar e.a., 2009).

Figuur 3. Ligging van het plangebied (rode cirkel), geprojecteerd op het AHN; de vindplaats van een Romeinse munt is aangegeven in geel.

Figuur 4. Plangebied geprojecteerd op een historische kaart uit 1884.

Figuur 5. Plangebied geprojecteerd op de historische kaart van 1900.

Figuur 5. Boorpuntenkaart.